

<https://doi.org/10.3176/hum.soc.sci.1961.3.01>

EESTI AMETIÜHINGUTE VÕITLUS FAŠISTLIKU DIKTATUURI VASTU (1934.—1940. a.)

V. BOIKOV

Eesti ametiühinguliikumise küsimusi on oma töödes puudutanud ENSV TA akadeemik J. Saat¹ ja ajalookandidaadid S. Zabrodskaja², M. Pesti³ ning A. Raadik⁴. Mitmesuguseid andmeid ametiühingute ja nende tegevuse kohta sisaldavad ka Eestis nõukogude korra taaskehtestamise 20. aastapäeva puhul välja antud dokumentide ja materjalide kogumik «1940. aasta sotsialistlik revolutsioon Eestis»⁵ ning 1940. aasta revolutsioonilistest sündmustest osavõtnute mälestuste kogumik «Saabus päev»⁶. Siiani aga puudub eriuurimus, mis käsitleks ametiühinguliikumise ajalugu kodanlikus Eestis.

Tuginedes peamiselt arhiivmaterjalidele püütakse käesolevas kirjutises valgustada ametiühingute osa Eestis fašistliku diktatuuri vastu peetud võitluses.

*

Eestimaa Kommunistlik Partei andis ametiühingutele kui tööraha kõige massilisemale organisatsioonile fašismivastases võitluses suured ülesanded. Ametiühingute kaudu ühendasid kommunistid illegaalse töö osavasti legaalse võimalustega ning äratasid aktiivsele poliitilisele elule laialdased tööraha hulgad.

Fašistliku diktatuuri kehtestamine Eestis süvendas tööraha ridades rahulolematust Eesti Sotsialistliku Töölispartei (ESTP) ja reformistlike ametiühingute liidrite reetliku poliitikaga, mis oli tasandanud teed fašismile ning ajanud nurja Eestimaa Kommunistliku Partei katse ühendada tööliklassi. 1934. aastal lahkusid pahempoolsed sotsialistid ESTP-st ja asutasid uue organisatsiooni — Marksistliku Töörahaühenduse

¹ J. Saat, Eesti rahva võitlus EK(b)P juhtimisel nõukogude võimu kehtestamise eest. Tallinn, 1948.

² S. Zabrodskaja, Eestimaa Kommunistlik Partei fašistliku diktatuuri kukutamise ja nõukogude võimu taastamise ajajärgul. Tallinn, 1954; S. Kutsar-Zabrodskaja, Eestimaa Kommunistlik Partei 1940. aasta revolutsioonis. Tallinn, 1960.

³ М. Пести, Победа советской власти в Эстонии. Под знаменем Октября. Сборник статей. Москва, 1959; M. Pesti, Rahvuslik reetmine «rahvusluse» sildi all. Tallinn, 1960.

⁴ A. Raadik, Fašismi tekkimise ja tugevnemise protsess kodanlikus Eestis. Tallinn, 1960.

⁵ Tallinn, 1960; vt. ka В. Гусарова, В. Маамяги, А. Матсулевич, О революционной ситуации в Эстонии накануне восстановления советской власти в 1940 г. Исторический архив, 1960, № 3.

⁶ Tallinn, 1960.

(MTÜ). Uus organisatsioon, mille eesotsas seisis ametiühingu- ja sotsiaaldemokraatliku liikumise pahempoolsed tegelased A. Aben, N. Andersen, A. Jõeäär, N. Ruus jt., muutus ametiühingute reaalkmete hulgas populaarseks.⁷

Reformistlike ametiühingute kõrval tegutsesid ka pahempoolsed ametiühingud. Nende liikmete arv polnud kuigi suur. Pärast seda, kui enamik neist ühingutest 1933.—1934. aastal purustati, muutusid nad pisikesteks, laiadest töörahva hulkadest isoleeritud rühmadeks ning hakkasid avaldama sektantlikke vaateid, alahinnates neid revolutsioonilise töö võimalusi, mis peitusid reformistlikes ametiühingutes. Nad polnud enam võimalised mobiliseerima töölisklassi fašismivastaseks võitluseks. EKP 1934. aasta augustikonverentsi andmetel kuulus pahempoolsetesse ametiühingutesse umbes 18, reformistlikesse aga 82% kõigist ametiühingute liikmetest.⁸ Reformistlikes ametiühingutes, milledes liikmeid oli massiliselt, kasvas reaalkmete rahulolematusest ennast fašistliku valitsuse ees lõimitamise ja kokkuleppepoliitika ajamisega kompromiteerinud liidrite tegevusega. Hakkasid kujunema soodsad tingimused reformistlike ametiühingute kaasatõmbamiseks Eestimaa Kommunistliku Partei poolt juhitavasse fašismivastasesse võitlusesse.

1934. aasta juunis arutas Kommunistliku Internatsionaali Täitevkomitee Poliitiline Sekretariaat Eesti ametiühingute tööd ja võttis vastu sellekohase resolutsiooni. Selles tehti Eestimaa Kommunistlikule Parteleile ettepanek alustada tööd reformistlikes ametiühingutes, et vallutada nad ning muuta tööliste igapäevaste nõudmiste rahuldamiseks peetava võitluse ja tööliste fašismivastasesse võitlusesse kaasatõmbamise teel klassivõitluse organiks.⁹

See Poliitilise Sekretariaadi resolutsioon sai aluseks EKP 1934. aasta augustikonverentsi tööle, mille päevakorras oli kaks küsimust: 1) olukord Eestis ja EKP ülesanded ning 2) kommunistide tööst ametiühingutes. EKP augustikonverents mõistis hukka pahempoolsete ametiühingute sektantlikud seisukohad ja tegi kommunistidele ülesandeks asuda tööle reformistlikesse ametiühinguorganisatsioonidesse, samal ajal aga muuta olemasolevad pahempoolsed ametiühingud massiorganisatsioonideks. Nagu edasine sündmuste käik näitas, ei suutnud pahempoolsed ametiühingud töölisklassi revolutsiooniliseks võitluseks enda ümber koondada. Erilist tähelepanu osutas augustikonverents sellele, et tööliste igapäevaste vajaduste rahuldamise eest peetava võitluse teel luua ühtset ametiühinguliikumist.¹⁰

Kõrvuti töörahva hulkades töölisklassi ühtsuse eest arendatava võitlusega kohustas augustikonverents kommuniste kasutama ühisrinde loomise võimalust ka ülevalt poolt ning sõlmima sel eesmärgil kokkuleppeid sotsialistide rühmitustega.¹¹ Konverents tõstis päevakorrale fašismivastase rahvarinde loomise küsimuse, mille elluviimisel juhenduti edaspidi 1935. aasta juulis-augustis toimunud Kommunistliku Internatsionaali VII kongressi otsustest.¹²

Augustikonverentsi otsuse kohaselt pöördus Eestimaa Kommunistliku

⁷ М. Пести, Победа советской власти в Эстонии, lk. 154.

⁸ Sealsamas, lk. 159.

⁹ ЕКРА (= ЕКР Keskkomitee Partei Ajaloo Instituudi Parteiarhiiv), f. 6495, nim. 1, s.-ü. 311, l. 2—4.

¹⁰ Sealsamas, s.-ü. 312, l. 20; s.-ü. 313, l. 25—27; vt. ka М. Пести, Победа советской власти в Эстонии, lk. 157—159.

¹¹ ЕКРА, f. 6495, nim. 1, s.-ü. 312, l. 19; vt. ka М. Пести, Победа советской власти в Эстонии, lk. 158.

¹² O. Kuuli, Eesti kommunistide augustikonverents. «Eesti Kommunist» 1959, nr. 7, lk. 55.

Partei Keskkomitee sotsialistide eri rühmituste poole ja tegi neile igaühele eraldi ettepaneku ühisrindede loomiseks. Kuigi sotsiaaldemokraatide oportunistlikud liidrid seda EKP Keskkomitee ettepanekut vastu ei võtnud, saavutas partei sotsialistide kohalikes organisatsioonides edu.

1934. aasta oktoobris loodi kontakt pahempoolsete sotsialistidega Marksistlikust Töörahaühendusest,¹³ 1935. aasta juulis aga kirjutasid EKP ja MTÜ esindajad alla ühisrindede lepingule. Selles nähti ette demokraatlike vabaduste kättevõtmine, võitluse organiseerimine poliitiliste parteide keelustamise vastu, nurja ajada valitsuse kavatsus luua fašistlikku korporatiivset Tööliskoda, koondada jõude fašismi ja sõjaohu vastu võitlemiseks ning võidelda töölisklassi majandusliku olukorra parandamiseks. Kokkuleppes pöörati erilist tähelepanu võitlusele ametiühinguliikumise ühtsuse eest.¹⁴ Selle ühtsuse saavutamiseks loodi mõlema organisatsiooni esindajaist koordineerimiskomitee ning korraldati perioodilisi nõupidamisi, millel arutati tähtsamatele poliitilistele sündmustele reageerimise küsimusi.

Kokkuleppe sõlmimine lõi eeldused töölisklassi lõhestatuse likvideerimiseks ning kogu tööraha ühendamiseks võitluseks fašistliku diktatuuri vastu. EKP sai võimaluse võita enda poole ametiühingud ja liita MTÜ kaudu põrandaalune töö legaalsega. MTÜ mõju all oli umbes üks kolmandik ametiühingute liikmeist. Võitlusele ametiühinguliikumise ühtsuse eest aitasid kaasa EKP üleskutse, et revolutsiooniliselt meelestatud töölised astuksid reformistlikesse ametiühingutesse, ja kommunistide toetus ametiühingute pahempoolsele tiivale võitluses reformistlike juhtide vastu.

Ametiühingute reformistlikel juhtidel oli suur mõju Eesti Töölisühingute Keskliidu juhatuses. 1935. aasta aprillis välja antud lendlehes, mis oli pühendatud ametiühingute eelseisvale kongressile, kutsus EKP töörahvast üles tegema lõpu reformistlike juhtide pankrotistunud poliitikale. Partei tegi ettepaneku valida Keskliidu juhatusse uued inimesed, tõsta kongressil üles ühisrindede ja ametiühinguliikumise ühtsuse küsimus ning tugevdada fašismivastast võitlust. EKP kutsus kongressi üles välja töötama võitlusprogrammi ja esitama järgmised nõudmised: tõsta töötasu, rakendada kõige kõrgemat sotsiaalkindlustust ja kehtestada demokraatlikud vabadused ning arendama võitlust fašistliku diktatuuri vastu. Nende nõudmiste elluviimise vahendeiks, nagu näitas partei, olid streigid ja demonstratsioonid koos võitlusega fašismi ja sõjaohu vastu.¹⁵ Parteiline, ametiühinguline ja töölistrükisõna pühendas eelseisvale kongressile suurt tähelepanu ning kutsus ametiühingute liikmeid üles kõrvaldama reformistlikud juhid Töölisühingute Keskliidu juhatuses.

Ametiühingute kongress tuli kokku 1935. aasta maikuu. Sellest võttis osa 34 organisatsiooni, kuhu kuulus üle 6500 liikme.¹⁶ Kongressist osavõtjad kukutasid läbi Keskliidu reformistlikud juhid. 14-st vanast juhatuses liikmest ei valitud uude juhatusse kümnet parempoolset sotsialisti.¹⁷ Uutena pääsesid juhatusse pahempoolsed sotsialistid ning ühisrindede pooldajad, nende hulgas A. Aben, N. Andresen ja A. Jõeäär.¹⁸ Kongress näitas selgesti, et ametiühingute reformistlikud liidrid olid täielikult kaotanud rahvahulkade usalduse. Valimistel läbikukutatud endi-

¹³ EKPA, f. 6495, nim. 1, s.-ü. 358, l. 6.

¹⁴ EKPA, f. 4907, nim. 1, s.-ü. 138, l. 1 ja 2; vt. ka M. Пестри, Победа советской власти в Эстонии, lk. 162 ja 163.

¹⁵ ORRKA (= Eesti NSV Oktoobrirevolutsiooni ja Sotsialistliku Ülesehitustöö Riiklik Keskarhiiv), f. 949, nim. 1, s.-ü. 118, l. 229.

¹⁶ ORRKA, f. 994, nim. 1, s.-ü. 20, l. 6 ja 8.

¹⁷ Sealsamas, l. 1 ja 16.

¹⁸ Sealsamas, l. 16.

sed juhatuse liikmed deklareerisid kongressil, et nad ei vastuta kongressi töö eest ja jätavad endile tegevusvabaduse.¹⁹ Nad pooldasid oma sõnavõttudes avalikult ametiühinguliikumise lõhestamise poliitika jätkamist.

Kahjuks aga ei andnud kongress nende ülbele väljaastumisele vajalikku vastulööki ja asus kaitsepositsioonile, püüdes vaid kummutada süüdistusi, paljastamata oportuniste. Selle põhjuseks oli asjaolu, et reformistlike juhtide vastu hääletanud delegaatide hulgas ei valitsenud üksmeelt ning nad ei suutnud lõhestustaktikale vastu seada ametiühinguliikumise ühtsuse ideed.

Ühisrinde pooldajate ettepanekul võttis kongress vastu vaid osa EKP poolt esitatud resolutsioonist. Selles nähti ette tugevdada võitlust ametiühinguliikumise ühtsuse eest, lähtudes klassivõitlusest ja töörahva majandusliku olukorra parandamise nõudest.²⁰ Töölisklassi ühisrinde eest peetava võitluse küsimuses ei võtnud kongress vastu konkreetseid otsuseid. Ei tohi unustada, et reformistlikud liidrid avaldasid kongressile siiski teatud mõju. Oma illegaalsetes väljaannetes juhtis EKP sellele tähelepanu ning kutsus ametiühinguid üles võitlema ühisrinde eest. Kuid niisugusenagi andis ametiühingute kongress tugeva hoobi reformistlikele liidritele ja puhastas teed edasiseks võitluseks ametiühinguliikumise ühtsuse eest. Keskliidu uues juhatuses oli ühisrinde pooldajatel märkimisväärne mõju.

Eriline tähtsus ametiühingute võitluse tugevdamisel ühisrinde eest oli Kommunistliku Internatsionaali VII kongressi otsustel. Kongress töötas välja töölisklassi ühisrinde ja fašismivastase rahvarinde taktikalised alused.²¹ Kongressi otsused abistasid Eesti kommuniste võitluses töölisklassi ühtsuse eest, aitasid kaasa sektantlikest vaadetest vabanemisele ning näitasid, et Eesti kommunistidel oli õigus, kui nad taotlesid tegevusühtsust pahempoolsete sotsialistidega ja hakkasid ametiühingulist tööd arendama reformistlikes ametiühingutes. Kõik see aitas lahendada ka pahempoolsete ametiühingute küsimuse. Oma 1935. aasta oktoobripleenumil arutas EKP Keskkomitee Kommunistliku Internatsionaali VII kongressi töö tulemusi.²² Juhindudes kongressi otsustest läks kommunistidel pahempoolsete sotsialistide kaudu korda laiendada ühisrinnet ametiühingutes märkimisväärset mõju omavate parempoolsete sotsialistide rühmituse kaasatõmbamise teel.²³

EKP ja MTÜ koostöö tulemusena toimus ametiühingute töös tähelepandav muutus. 1936. aasta jaanuaris arutasid EKP Keskkomitee ja MTÜ esindajad tegevusühtsuse elluviimisega seotud praktilisi küsimusi. Nõupidamisest osavõtjad kritiseerisid teravalt pahempoolsete ametiühingute juhatusi, kes sõnades pooldasid ametiühinguliikumise ühtsuse poliitikat Kommunistliku Internatsionaali VII kongressi otsuste alusel, tegelikus töös aga loobusid sellest. EKP katkestas nüüd lõplikult sidemed pahempoolsete ametiühingutega ja kandis töölisklassi ühtsuse eest peetava võitluse raskuspunkti reformistlikesse ametiühingutesse.²⁴

Ametiühingutes hakati teostama organisatsioonilist demokraatiat ja võtma liikmeks kõiki töölisi, vaatamata nende poliitilistele veendumustele. Keskliidu pahempoolne tiib tegeles marksistliku maailmavaate levi-

¹⁹ «Kommunist» 1935, nr. 8.

²⁰ ORRKA, f. 994, nim. 1, s.-ü. 20, l. 21 ja 22.

²¹ Г. Димитров, В борьбе за единый фронт против фашизма и войны. М., 1939, lk. 20 ja 26.

²² М. Пести, Победа советской власти в Эстонии, lk. 165.

²³ ЕКРА, f. 6495, nim. 1, s.-ü. 358, l. 8; vt. ka М. Пести, Победа советской власти в Эстонии, lk. 165 ja 166. Pärast 1936. aasta veebruaris toimunud referendumit alustati repressioone ja rühmitus läi ühisrindest lahku.

²⁴ М. Пести, Победа советской власти в Эстонии, lk. 165.

tamisega tööliste hulgas, rõhutas massilise liikmeskonnaga ametiühingute loomise vajadust, korraldas diskussioone, organiseeris sotsialistlike õpetuste ja ametiühinguliikumise tundmaõppimise ringe ja juhtis töötasu tõstmise eest peetavat võitlust. Ametiühingutes tehtav kasvatustöö oli otsustavaks teguriks ühisrinde tugevdamisel. Ametiühingute raamides löid kommunistid tegelikult ühisrinde, võitlesid püsiva ametiühinguliikumise ühtsuse eest klassivõitluse alusel ja reformistlike juhtide katsete vastu lõhestada ametiühinguid ning suunata nad fašistliku valitsuse sõiduvette.

Ametiühingud võtsid osa kommunistide ja pahempoolsete sotsialistide poolt korraldatud poliitilistest kampaaniatest. Ühisrindest osavõtjad, nende hulgas ka ametiühingud, esinesid eesotsas Eestimaa Kommunistliku Parteiga 1936. aasta veebruaris nn. rahvahäätuse vastu, detsembris aga tegid märkimisväärset tööd «Rahvuskogu» valimiste boikoti organiseerimisel.²⁵

Töölisvanemate enda poole võitmiseks kasutasid ametiühingud töölisvanemate IV konverentsi, mis toimus 1936. aasta veebruaris. Konverents avaldas ametiühingutele toetust ja võttis vastu otsuse võidelda majanduslike nõudmistega ühisrinde platvormist lähtudes.²⁶ See näitas ametiühingute mõju suurenemist töölisvanemate hulgas.

Ametiühingud hakkasid etendama üha suuremat osa tööliklassi huvide kaitsmisel, mis oli olulisemaks eelduseks ühisrinde tugevdamisel, eriti aga streigivõitluse organiseerimisel 1935.—1937. aastail. Streigiliikumise kasvust räägivad järgmised arvud:²⁷

Aastad	Streikide arv	Streikidest osavõtjate arv
1934	10	1369
1935	27	5043*
1936	{ 16	2539*
	{ 24 töötüli	13930

1935. aastal võttis streigiliikumisest osa umbes neli korda rohkem töölisi kui 1934. aastal, 1936. aastal aga haarasid streigid ja töötülid eelmise aastaga võrreldes üle kolme korra rohkem töölisi. Kuigi streigid kandsid majanduslikku iseloomu, ei vähendanud see nende poliitilist tähtsust, kuna nad olid oluliseks osaks ühisrinde tugevdamisel. Kui 1934. aastal olid streigid toimunud üksikutes ettevõtetes, jäänud isoleerituks ja ametiühingud olid avaldanud streigiliikumisele vähe mõju, siis 1935. aastal muutus olukord järsult. Käsi käes töölistega töötasid ametiühingud välja esitatavad nõudmised ja kaitsesid tööliste huve ettevõtjate ees. 1935. aastal olid ametiühingud streike organiseerinud tööstusharude kaupa ning need toimusid tavaliselt teisejärgulise tähtsusega tööstusharudes, suurettevõtted aga olid streigivõitlusest eemale jäänud. Põhjus seisis selles, et suurte tööstusharude ametiühingud ei olnud veel organisatsiooniliselt küllalt tugevad ega suutnud kaasa tõmmata töölisi. Tänu ühisrinde tugevnemisele ja murrangule ametiühingulises töös kulges streigivõitlus 1936. aastal palju pingsamalt, vaatamata «Töötülide lahendamise seadusele», mis nägi ette valitsuse poolt moodustatud erikomisjoni kohustusliku vahenduse, kui tööliste ja ettevõtjate vahel tekkisid vaidlused majanduslikes küsimustes. Streigivõitluse raskus oli nüüd kandunud suurettevõtetesse. 1936. aasta streigiliikumises tuleb eriti ära

²⁵ Sealsamas, lk. 169.

²⁶ «Kommunist» 1936, nr. 2.

²⁷ «Eesti Statistika» 1939, nr. 209 (4), lk. 184 ja 185.

* Kodanliku statistika andmeis ei ole 1935. aastal streikijate hulka arvatud Narva kingseppi, 1936. aastal aga Narva rätsespaid.

märkida ametiühingute tööd suunava Töolisühingute Keskliidu juhatuse juhtivat osa. Viimase üleskutsel organiseerisid ametiühingud ka raha kogumist streigikassasse. Kõige visam oli 1936. aastal kaevandustöölise võitlus oma ametiühingu juhtimisel. Peaaegu kõigis ettevõtetes arutasid töölised töötasu tõstmisega seoses olevaid küsimusi. Lisaks streikidele toimusid suurtootstes töötülid, neist 12 tekstiilitööstuses 9000 töölise osavõtul.²⁸

Streikide sagenemine ja nende parem läbiviimine tuleb panna peamiselt ametiühingute arvele, kelle aktiivsus ja juhtiv osa streigivõitluses üha suureneb. Streigid demonstreerisid ilmselt töölisklassi ühisrinde elujõudu. Vaatamata oma poliitilistele veendumustele esinesid streikivad töölised ametiühingute juhtimisel ettevõtjate vastu ühisrindena. 1935. ja 1936. aastal toimunud streigid näitasid, et vaatamata politseilisele terrorile suurenes Eesti töölisklassi aktiivsus. Streikide kestel kasvas tööliste teadlikkus; ametiühingud kasvasid nendes solidaarsustunnet. Kuna streigid olid seadusandlikult piiratud, kasutasid ametiühingud 1936. aastast peale töötülisid, et juhtida töölisklassi võitlust tema majandusliku olukorra parandamise eest.

Ametiühingute võitlus ühisrinde eest aitas kaasa nende liikmete arvu suurenemisele. Kui 1934. aastal oli ametiühingute liikmeid olnud 6786, siis 1935. aastal tõusis nende arv 7128-le ja 1936. aastal koguni 11 485-le.²⁹

Et võidelda hoogustuva ametiühinguliikumise vastu, hakkas valitsus kasutama terrorit. 22. septembril 1936 tagandasid valitsusvõimud Töolisühingute Keskliidu juhatuse ja määrasid tema asemele uue, oma käsilastest koosneva.³⁰ Tagandamise põhjuseks kasutati ettekäänat, et Keskliidu juhatuse oli toetanud Kiviõli kaevandustöölise streiki. Tõeline tagandamise põhjus aga seisis selles, et valitsus pidas vajalikuks enne Tööliskoja valimisi kõrvaldada ametiühingute juhtimiselt töölisklassile ustavad inimesed ja upitades võimule oma mehi tõmmata ametiühingud fašismi sõiduvette ning lõhestada töölisklassi ühtsust. 4. detsembril 1936 tagandasid võimud ka tekstiilitöölise ametiühingu juhatuse.³¹

Juba mõnda aega varem oli valitsus hakanud ellu viima oma ammust plaani: looma fašistlikku, riigivõimudest sõltuvat Tööliskoda, et piirata ametiühingute tegevusala ja külvata vastuolusid töölisklassi. Valmistudes Tööliskoja valimisteks oli endine Keskliidu juhatuse sõlminud töölisvanemate ja koja valijameestega kokkuleppe ühise kandidaatide nimekirja esitamiseks. Sellesse nimekirja võeti ametiühingute poolt töölisvanemaid ja töolisühingute liitude ning haigekassade juhatuse liikmeid.³² Samal ajal võeti kriitika alla Tööliskoja loomise seadus. Kõikjal toimusid ametiühingute poolt korraldatud töölise rahvarohked koosolekud. Kuid märkimisväärne osa töolistest ei taibanud veel valitsuse poolt loodava uue koja olemust ja ohtu, mida see tekitas ametiühingutele ning töölisliikumisele. 25.—28. septembrini 1936 aset leidnud valimiste tulemusena pääsesid Tööliskotta valitsusvõimude käsilased. Selle koja loomine aga ei suutnud peatada laienevat ametiühinguliikumist ning kõrvale tõrjuda ametiühinguid. Tööliskoda ei suutnud täita temale pandud lootusi ja töölisliikumise juhtimist ametiühingutelt endale kätte haarata. Selle peamiseks põhjuseks oli tööliskonna ühtsus, mida ametiühingutel oli juba korda läinud luua.

²⁸ «Eesti Statistika» 1938, nr. 197 (4), lk. 177.

²⁹ ORRKA, f. 994, nim. 1, s.-ü. 23, l. 59; sealsamas, s.-ü. 38, l. 34.

³⁰ Sealsamas, s.-ü. 25, l. 212.

³¹ Sealsamas, s.-ü. 32, l. 656.

³² ORRKA, f. 953, nim. 1, s.-ü. 29, l. 67.

Arvukatel ametiühingute ja tööliste koosolekutel protesteeriti võimude omavoli vastu. Võitlus tihenes ka Töölisühingute Keskliidu juhatusel. Vastuseks repressioonidele kutsusid ametiühingud töölisi üles boikoteerima Keskliidu uut, võimude poolt määratud juhatust ning mitte täitma tema korraldusi. Ametiühingulise töö juhtimine kanti üle kohalikesse liitudesse ja samal ajal alustati võitlust üleriikliku ametiühingute kongressi kokkukutsumise eest. Rakendades boikotti koondus Marksistlik Töörahaühendus Töölise Haridusliidu ümber ja muutis selle omamoodi revolutsioonilise ametiühingute ühenduseks.

Oma positsioonide kindlustamiseks kutsus uus Keskliidu juhatus 8. oktoobril 1936 kokku ametiühingute konverentsi. Sellest võtsid osa ka ametiühingute aktivistid, kes kritiseerisid valitsuse sammusid, mis olid astunud ametiühingute tegevuse piiramiseks.³³ Enamik delegaate ühines aktivistide seisukohtadega ning konverents avaldas valitsusvõimude poolt määratud Keskliidu juhatusel umbusaldust.

See oli märkimisväärne võit, mis tähistas töölisklassi poliitilise teadvuse selginemist ja näitas, et valitsuse katse süvendada tööliskonna lõhenemist oli nurjunud. Nüüd hoogustus veel enam võitlus ametiühingute kongressi kokkukutsumise eest, kasutades seda kampaaniat ühisrinde tugevdamiseks ja tööliskonnas selgitustöö tegemiseks. Kaevandustöölise, tekstiilitöölise, ehitustöölise jt. ametiühingute poolt vastuvõetud otsustes tunnistati kongressi kokkukutsumine hädavajalikuks ning valitsusele saadeti vastavasisulised märgukirjad. Võimud tegid kõik, et ära hoida kongressi kokkukutsumist. Nad kartsid põhjendatult, et nende käsilasi ei valita Keskliidu juhatusse ning asusid palavikuliselt välja töötama uut ametiühingute seaduse eelnõu. Kongressi kokkukutsumise eest toimuv kampaania, mida organiseeris ühisrinne, viis selleni, et võimud olid sunnitud andma loa tekstiilitöölise ametiühingute kongressiks.

21. veebruaril 1937 toimunud tekstiilitöölise ametiühingu kongress otsustaski valitsuse poolt määratud juhatuse liikmed ühingust välja heita. Uude juhatusse valiti enamikus töölised tööpinkide tagant.³⁴

Pärast tekstiilitöölise ametiühingu kongressil saavutatud võitu sai üleriigilise ametiühingute kongressi kokkukutsumise eest peetav võitlus uut hoogu. Ametiühingute read tihenesid veelgi ja nad esinesid juba küllaltki väljakujunenud ühisrindena. Hirmununa kongressi kokkukutsumise eest peetava võitluse laienemisest hakkas Keskliidu juhatus laveerima, et võita aega ning võimaldada valitsusel lõpule viia uue ametiühingute seaduse eelnõu väljatöötamine. Kuid Keskliidu juhatuse liikmete hulgas ei olnud kongressi kokkukutsumise küsimuses üksmeelt: mõned neist toetasid kongressi kokkukutsumise mõtet, arvates, et see aitab üle saada ametiühingute ja Keskliidu juhatuse vahel olemasolevatest vastuoludest. 1937. aasta märtsis muutis EKP Keskliidu juhatuse suhtes oma taktikat ja tegi kommunistidele ning pahempoolsetele sotsialistidele ettepaneku lõpetada tema boikoteerimine. EKP püüdis ära kasutada Keskliidu juhatust, avaldades talle survet altpoolt ja võideldes samal ajal valitsuse toetamiseks mõeldud äärmuste vastu tema tegevuses. Samal ajal kutsus EKP ametiühinguid üles jätkama võitlust kongressi kokkukutsumise eest.³⁵ Nagu hilisem sündmuste käik näitas, jäi Keskliidu juhatus tervikuna endistele seisukohtadele ning tema ärakasutamise võimalus osutus tegelikult nulliks.

Peale kongressi kokkukutsumiseks toimuva kampaania kasutasid

³³ ORRKA, f. 949, nim. 1, s.-ü. 116, l. 190a; f. 994, nim. 1, s.-ü. 30, l. 50, 69–75.

³⁴ EKPA, f. 6495, nim. 1, s.-ü. 357, l. 17–19.

³⁵ EKPA, f. 6495, nim. 1, s.-ü. 352, l. 8 ja 9.

ametiühingud ühisrinde tugevdamiseks ja töölisklassi huvide kaitsmiseks ka Tööliskoja poolt 1937. aasta jaanuaris korraldatud töölisvanemate ja koja valijameeste nõupidamisi, kus ametiühingute aktivistid esitasid majanduslikke nõudmisi. Tööliste olukorra arutamisel oli tohtu kasvatulik tähtsus ning see aitas kaasa, et töölisvanemad ja töölisühingute liidud avaldasid Tööliskojale umbusaldust. Ühtlasi veenis see töörahvast ühisrinde pooldajate poliitika õigsuses.

V üleriiklik töölisvanemate, Tööliskoja valijameeste ja ametiühingute esindajate konverents, mis toimus 28. mail 1937, mõistis Keskliidu ajutise juhatuse poliitika hukka, nõudis ametiühingute kongressi kokkukutsumist ja töölisklassile organiseerumisvabaduse andmist.³⁶ Konverents esitas ka terve rea majanduslikke nõudmisi. Tööliste poolt esitatud nõudmistele elluviimiseks peetava võitluse kohta märgiti järgmist: «Konverents leiab, kinnitades eelmise konverentsi otsuseid, et ainus tee tööliste olukorra oluliseks parandamiseks on vaba palgavõitlus vabade kutseühingute juhtimisel.»³⁷ Vaatamata üksikute resolutsioonide laialivalguvusele, kaksipidisusele ja leplikkusele demonstreeris konverents Tööliskoja ebakindlat seisukorda ning mobiliseeris töölisi edasiseks võitluseks ametiühingute fašiseerimise vastu ja ametiühingute demokraatliku kongressi kokkukutsumise eest.

Kogu 1937. aasta kestel võitles Eesti tööliklass ametiühingute abil oma eluliste huvide kaitseks. Töötülide lahendamise seaduse kehtestamise tulemusena vähenes küll streikide arv, kuid töölisliikumine võttis töötülide kuju, mis haarasid suuremaid tööstusharusid. 1937. aastal toimus viis streiki, millest võttis osa 629 tööliset,³⁸ ja 31 töötüli 15 665 osavõtjaga.³⁹

Ametiühingute võitlus töölisklassi tegevusühtsuse eest ja nende juhtiv osa töölisliikumises tugevdasid ametiühinguid organisatsiooniliselt ja suurendasid neis kommunistide ning pahempoolsete sotsialistide mõju. 1937. aasta septembri algul oli ametiühingutes 147 partei liiget.⁴⁰ Kommunistide mõju all olid tekstiilitöölised, ehitustöölised, kaevandustöölised, puutöölised, keemia- ja paberitööstuse töölised, meremeeste, sadamatöölised, rätsepatel, nahatöölised, äri- ja kontoriteenijate ametiühingud, Pärnu töölisühing jt.⁴¹ Üldse arvati sel ajal Eestis olevat umbes 12 000 ametiühingu liiget, kelledest 8000 oli kommunistide ja pahempoolsete sotsialistide mõju all.⁴²

Ametiühingulise ühtsuse tugevdamisel etendas suurt osa põrandaalune ajaleht «Kommunist», kus ilmus arvukaid kirjutusi ametiühinguliikumise tähtsamatest küsimustest, ja ühisrinde häälekandja «Rahva Hääle», mida 1937. aastal anti välja Norras ning mis valgustas Eesti ametiühingute elu ja töölisliikumises aset leidnud tähtsamaid sündmusi.

1937. aasta septembris tõstis EKP Keskkomitee organiseerimisbüroo päevakorrale laialdase fašismivastase rahvarinde loomise, olemasolevate legaalsete organisatsioonide kasutamise rahvahulkades tehtavaks tööks ja ametiühingute fašiseerimise eest kaitsmise küsimused.⁴³ Parempoolsed sotsialistid jätkasid sõnavõtte ühisrinde vastu kommunistidega, kuid pahempoolsete sotsialistide kaudu jõudis EKP nii kaugele, et 1937. aastal loobus osa parempoolsete sotsialistide liidreid kallaletungist Nõukogude Liidule ja lubas abistada ühisrinnet fašismivastase rahvarinde loomisel.

³⁶ ORRKA, f. 71, nim. 2, s.-ü. 51g, l. 5.

³⁷ «Tööliskoja Teataja» 1937, nr. 6, lk. 161.

³⁸ «Eesti Statistika» 1938, nr. 197 (4), lk. 178.

³⁹ «Eesti Statistika» 1940, nr. 221 (4), lk. 207.

⁴⁰ EKPA, f. 6495, nim. 1, s.-ü. 358, l. 18.

⁴¹ Sealsamas, l. 13, 14, 18 ja 19.

⁴² Sealsamas, l. 31.

⁴³ EKPA, f. 6495, nim. 1, s.-ü. 359, l. 2, 4 ja 5.

See koostöö sai teoks 1938. aastal toimunud Riigivolikogu valimiskampanias, mille käigus suurenes töölisklassi ja kodanlike opositsiooniliste rühmituste, samuti ühisrindede ja fašismivastase rahvarinde aktiivsus. Riigivolikogusse valiti silmapaistvad ametiühinguaktivistid A. Aben, N. Ruus ja K. Jalak, kes seal koos teiste ühisrindede esindajatega moodustasid viieliikmelise fraktsiooni — Töötava Rahva Ühtlusrühma.⁴⁴

1938.—1939. aastal oli Eestis märgata uue revolutsioonilise tõusu tundemärke. Üha otsustavamalt avaldas töörahvas rahulolematust fašistliku valitsuse rahvavastase välis- ja sisepoliitika suhtes. Revolutsioonilise võitluse tugevnemisele Eestis aitas kaasa ka uue, sotsialismi võitu tähistava konstitutsiooni vastuvõtmine ja sotsialistliku ülesehitustöö edu Nõukogude Liidus.

Pärast kommunistide-poliitvangide amnesteerimist 1938. aasta mais intensiivistus revolutsiooniline töö töölisklassi koondamisel võitluseks fašismi vastu veelgi. D. Kuzmini aktiivsel osavõtul korraldas EKP Tallinna organisatsioon 8. mail vanglast eelmisel päeval vabanenud kommunistide ja Tallinna töölisaktiivi kohtumise. Aega viitmata löi vanglas valitud kolmeliikmeline büroo — H. Allik, J. Lauristin ja P. Pedrae (Petree) — kontakti ühisrindede aktivistidega, kes töötasid ametiühingutes. Kuna EKP juhtkond asus kodanlikus Eestis valitsevatest rasketest oludest tingitult Skandinaavias ja kohapeal puudus juhtiv parteikeskus, loodi kooskõlastatult EKP Keskkomitee välismaa bürooga 1938. aasta juunis Eestis juhtiva keskusena EKP Keskkomitee illegaalne büroo, kes hakkas täitma Keskkomitee ülesandeid. Büroo koosseisu kuulusid H. Allik, H. Arbon, P. Keerdo, J. Lauristin ja P. Petree. 1940. aasta algul koosteeriti büroo koosseisu O. Sepre.⁴⁵

Juhindudes Kommunistliku Internatsionaali VII kongressi otsustest, seadis partei endale tähtsamaks ülesandeks organiseerida laialdast rahvarinnet võitluseks fašistliku diktatuuri vastu, tugevdada töölisklassi ühisrindet ja teha selgitustööd rahvahulkades. Järgides leninlikke printsiipe ühendasid kommunistid illegaalse töö legaalsega, tuginedes seejuures esijoones ametiühingutele. Enamik ametiühingute juhatuste liikmetest ei olnud kommunistid, kuid nad olid ausad tööliselised, kes asusid klassivõitluse positsioonidel. Kuna fašistliku diktatuuri rasketes tingimustes ei olnud võimalik korraldada massilisi poliitilisi demonstratsioone, kasutas partei rahvahulkades selgitustöö tegemiseks ametiühingute koosolekuid ja töölisvanemate konverentse. Tekkis olukord, kus revolutsioonilised ametiühingud juhindusid oma võitluses partei näpunäiteist, Keskliidu juhatus aga allus valitsusele. Tööd ametiühingutes raskendas see, et nad olid killustatud ametialade järgi ja territoriaalselt. Alles nõukogude võimu kehtestamisega Eestis vabaneti sellest killustatusest.

Amnesteeritud kommunistid juhtisid ametiühinguid ja ühiskondlikke organisatsioone Marksistliku Töörahvaühenduse poolehoidjate kaudu, kellede hulka kuulusid ametiühinguliikumise aktivistid A. Aben, A. Vebermann, J. Vebermann, V. Hirsch, A. Jaanus, V. Jaanus jt.⁴⁶ 1939. aasta sügisel moodustas EKP Keskkomitee illegaalne büroo ametiühinguliikumise juhtimiseks kontaktkomisjoni, kes tegelikult oli ametiühingute illegaalseks keskuseks. Selle J. Lauristini juhitava komisjoni koosseisu kuulusid kommunistid ja parteitud ametiühinguaktivistid, ühisrindede tegelased

⁴⁴ A. Raadik, Fašismi tekkimise ja tugevnemise protsess kodanlikus Eestis, lk. 23 ja 24.

⁴⁵ S. Kutsar-Zabrodskaja, Eestimaa Kommunistlik Partei 1940. aasta revolutsioonis, lk. 60—62.

⁴⁶ H. Allik, Mälestusi 1940. aasta 21. juuni ettevalmistamisest. Kogumik: Saabus päev, lk. 49.

J. Pärn, N. Ruus, P. Uusman ja V. Jaanus. Komisjon arutas tähtsaid poliitilisi ja organisatsioonilisi küsimusi, ametiühingulise võitluse taktikat, juhtis revolutsiooniliste ametiühingute tööd ja kasvatas tegeliku töö najal kaadrit.⁴⁷

1938.—1940. aastail tegi partei ära suure töö ametiühingute revolutsioneerimisel. 1938. aastast töötas Tartu Töölisühingute Keskliit partei kohaliku komitee juhtimisel. Keskliidu esimeheks oli K. Jalak, aktiivne ühisrinde tegelane ja Riigivolikogu Töötava Rahva Ühtlusrühma liige, sekretäriks oli pahempoolne ametiühinguliikumise aktivist O. Hirsch.⁴⁸ 1938. aasta lõpul loodud Partei Narva linnakomitee, koosseisus A. Pauk, K. Paas ja A. Silberg, astus kontakti kohaliku tekstiilitöölise ametiühinguga ja saavutas, et ühingu juhatusse valiti revolutsioonilised töölised.⁴⁹ EKP Pärnu komitee, kes loodi 1939. aastal ja kelle koosseisu kuulusid B. Kumm, G. Abels ja A. Murro, lõi sidemed juhtivate ametiühingutegeelaste ja pahempoolsete sotsialistidega ning moodustas ühisrinde komitee.⁵⁰ D. Kuzmin ja G. Abori töötasid Viljandi ametiühingutes.⁵¹ 1939. aastal tugevnes revolutsiooniline mõju ka kaevandustöölise ametiühingus, kelle organisaatoriks oli kommunistidele lähedal seisev O. Raus.⁵² Toimusid muudatused liitude juhatustes. 31. oktoobril 1939 valiti kaua aega parempoolsete sotsialistide mõju all olnud Tallinna metallitöölise ametiühingu esimeheks kommunist A. Päss.⁵³ Kõrvuti metallitöölise ametiühingu juhatuse legaalse tegevusega, kus arutati majandusliku võitlusega seoses olevaid küsimusi, toimusid kommunist P. Petree korteris illegaalsed juhatusliikmete nõupidamised, kus kaaluti poliitiliste kampaaniate organiseerimise ja töölisaktiivi hulgas tehtava selgitustöö küsimusi.⁵⁴ 31. märtsil 1939 valiti Tallinna äri- ja kontori-teenijate ametiühingu juhatusse ühisrinde aktivistid A. Pesur ja L. Ausman, sama aasta 2. novembril sai ühingu esimeheks N. Ruus.⁵⁵

EKP oli enda ümber koondanud mõnest sajast inimesest koosneva aktiivi. Tema mõju all olid Tallinna ja Narva tekstiilitöölise, Tallinna ja Tartu ehitustöölise, Tallinna ja Tartu metallitöölise, Tallinna keemia- ja paberitööstuse töölise, Tallinna meretranspordi töölise, kaevandustöölise, toidu- ja maitseainete tööstuse töölise ja Tallinna maalrite ametiühing, Pärnu töölisühing jt.⁵⁶

Revolutsioonilise mõju suurenemine ametiühingutes toimus ägedas võitluses Tööliskoja vastu, kes püüdis haarata enda kätte ametiühinguliikumise juhtimist. Enamik ametiühingutest paljastas julgelt Tööliskoja reetlikku poliitikat, esinedes selles küsimuses ühisrindena; ainult üksikud ametiühingud, kellede juhtimine oli parempoolsete sotsiaaldemokraatlike juhtide käes, avaldasid Tööliskojaile usaldust. Kuid sellel üksikute ametiühingute lõhestaval tegevusel ei olnud tulemusi.

Valitsev klikk aga jätkas üldist rünnakut ametiühingute vastu, püüdes neid fašiseerida ja muuta riigivõimude kuulekaks tööriistaks. 19. aprillil 1938 oli valitsus vastu võtnud «Töövõtjate kutseühingute ja nende liitude» seaduse,⁵⁷ mille elluviimine pidi lõplikult fašiseerima

⁴⁷ Sealsamas, lk. 55.

⁴⁸ 1940. aasta sotsialistlik revolutsioon Eestis, lk. 87.

⁴⁹ S. Kutsar-Zabrodskaja, Eestimaa Kommunistlik Partei 1940. aasta revolutsioonis, lk. 65.

⁵⁰ Sealsamas, lk. 66.

⁵¹ Sealsamas.

⁵² Sealsamas, lk. 70.

⁵³ ORRKA, f. 3841, nim. 1, s.-ü. 3, l. 2.

⁵⁴ A. Päss, Uus lehekülg. Kogumik: Saabus päev, lk. 247—249.

⁵⁵ ORRKA, f. 1672, nim. 1, s.-ü. 2, l. 135; s.-ü. 10, l. 14.

⁵⁶ M. Pesti, Rahvuslik reetmine «rahvusluse» sildi all, lk. 228.

⁵⁷ «Riigi Teataja» 1938, nr. 42, art. 398, lk. 1455—1459.

ametiühingud. Kui valitsus varem oli sulgenud ametiühinguid ja tagandanud nende juhatusi, siis nüüd haudusid revolutsioonilise liikumise hoogustumisest ärevusse sattunud võimud plaani õiendada mittekuulekate ametiühingutega arved ühel hoobil, surudes neile peale siseministeriumis väljatöötatud struktuuri. Ametiühingud vastasid sellele oma õiguste eest peetava võitluse intensiivistamisega ning sidusid ametiühingute allesjätmise nõudmise töölisklassi ühisrinde põhiliste taotlustega. Juba 15. mail 1938 nõudis töölisvanemate, Tööliskoja valijameeste ja ametiühingute esindajate VI konverents uue seaduse tühistamist ja ametiühingutesse liitumise vabaduse andmist.⁵⁸ 7. mail 1939 toimunud VII konverents nõudis ametiühingutele tegevusvabaduse kehtestamist.⁵⁹ Kogu 1939. aasta kestel deklareerisid ametiühingute esindajate nõupidamised ja ametiühingute liikmete üldkoosolekud oma eitavat suhtumist kõnesolevasse seadusesse ja protesteerisid selle vastu, et püüti peale suruda vastuvõetamatut ametiühingute struktuuri ning allutada ühingud riigivõimule.⁶⁰ Ametiühingud saatsid nende koosolekute otsused märgukirjadena valitsusorganitele. See märgukirjade kampaania oma õiguste kaitseks oli lahutamatu seotud ühisrinde taotluste elluviimise nõudmisega, ta haaras peaaegu kõiki ametiühinguid ning veeres laia lainena üle maa. Ametiühingute kaitseks esinesid Riigivolikogus Tötava Rahva Ühtlusrühma liikmed. 18. septembril 1939 pöördus rühm Riigivolikogu liikmeid, nende hulgas ka N. Ruus, siseministri poole märgukirjaga, milles alla kriipsutati, et seaduse väljatöötamisel ei olnud valitsus arvestanud ametiühingute seisukohti ning nõuti ametiühingutele õigust ise välja töötada ühingute struktuur.⁶¹

Niisugused märgukirjad paljastasid valitsuse poolt kavandatud ametiühingute reformi tõelist olemust ning ajasid nurja tema katse fašiseerida ametiühinguid. Visa võitlust arendasid ametiühingud ühenduses Tööliskoja valimistega. Kuna enamik ametiühingutest ei tunnustanud Keskliidu juhatust ja seega Eestis õieti puudus legaalne juhtiv ametiühingukeskus, pöördusid paljud ühingud tekstiilitöölise ametiühingu kui tugevama poole ja tegid talle ettepaneku võtta kõnesoleva kampaania organiseerimine enda hooleks. Viimane, kelle juhatuses oli ka ühisrinde aktiviste, nõustus ja 20. augustil 1939 otsustas Tööliskoja valimisteks koostada ametiühingute kandidaatide nimestiku.⁶² See oli kõigiti põhjendatud. Hoolimata kitsendustest ja terrorist saavutasid ametiühingud 29.—30. septembril ja 1.—2. oktoobril toimunud Tööliskoja valimistel edu: koja liikmeteks valiti E. Kadakas ja N. Andresen.⁶³ Vaatamata ametiühingute reorganiseerimisele uue seaduse alusel 1939. aasta septembris-oktoobris jätkasid nad võitlust fašismi vastu.

1938.—1939. aastal elavnes märgatavalt töölisvanemate ja ametiühingute tegevus. Edukalt aitasid ametiühingud muu seas kaasa ka töölisvanemate valimistele ettevõtetes. Sellele ametiühingute tegevuse aktiveerimisele vastas valitsus koosolekute pidamise keeluga ning tööliikumise aktivistide vallandamise ja mustade nimekirjade sisseseadmisega ettevõtetes. Terrorile vaatamata levitasid ametiühinguaktivistid 1939. aasta veebruaris Tallinnas, Tartus, Narvas, Pärnus, Viljandis, Sindis ja põlevkivibasseinis töölisvanemate kaasabil ettevõtetes fašismivas-

⁵⁸ ORRKA, f. 949, nim. 1., s.-ü. 37, l. 76.

⁵⁹ «Tööliskoja Teataja» 1939, nr. 6, lk. 158.

⁶⁰ «Tööliskoja Teataja» 1939, nr. 2, lk. 43; ORRKA, f. 14, nim. 2, s.-ü. 670, l. 1, 2, 4 ja 22; f. 50, nim. 1, s.-ü. 2582, l. 52; f. 1093, nim. 1, s.-ü. 141, l. 158, 159 ja 164.

⁶¹ ORRKA, f. 14, nim. 2, s.-ü. 670, l. 10.

⁶² ORRKA, f. 949, nim. 1, s.-ü. 137, l. 38.

⁶³ «Tööliskoja Teataja» 1939, nr. 10, lk. 259.

taseid lendlehti. Viimaste koostamise ja levitamise tegelesid A. Aben ja J. Vebermann.⁶⁴

Ametiühingud tegid rahva hulgas selgitustööd ka legaalsete töörahva kultuurhariduslike organisatsioonide kaudu.

1938. aastal pidas Tartu ülikooli juures asuv Akadeemiline Sotsialistlik Ühing ühendust kohaliku Töolisühingute Keskliiduga ja tegi selgitustööd üliõpilaste ja tööliste hulgas.⁶⁵ Sellesamaga tegeles Tartu Töolisühingute Keskliidu ülesandel kohalike ametiühingute liikmete hulgas Tartu Alkohoolismivastase Kultuuriühingu juhatus. 1939. aastal pidasid ühingu liikmed loenguid töölis- ja ametiühinguliikumisest, majandusteadusest ning kirjanduse ja kunsti arengust Nõukogude Liidus. Ametiühinguaktivistid tegid ühingu laialdast selgitustööd.⁶⁶ Ametiühingud võtsid osa ka Tartu Töolisteatr'i Ühingu tegevusest. 1938. aasta keskpaiku töötasid siin kommunistid P. Keerdo, M. Lepik, E. Lepik, O. Sepre, I. Tross, V. Telling, H. Haberman, A. Uibo, L. Illison, I. Kruus jt. 1938. aastal ja 1939. aasta esimesel poolel tegid ametiühingud Töolisteatr'i Ühingu kaudu selgitustööd tööliste hulgas, levitasid marksistlikke vaateid, organiseerisid poliitringide tööd, andsid välja seinalehte, lavastasid niisuguseid näidendeid nagu Tammlaane «Raudne kodu», Korneitšuki «Platon Kretšet» jt. 27. juulil 1939 sulges sisekaitse ülem ühingu.⁶⁷

Märkimisväärset tegevust avaldas 1938. aastal Vene Haridusselts «Ogonjok». Seltsi liikmed said nõukogude kirjandust, esinesid ettekangetega poliitilistel teemadel, korraldasid temaatilisi õhtuid, lavastasid näidendeid ja organiseerisid ajalehtede lugemist. «Ogonjoki» ümber koondus suurel hulgal töölisnoori ning seltsi tegevus aitas tunduvalt laiendada tööliste silmaringi.⁶⁸

Eriti aktiivselt töötas kultuuriühing «Idee», kellel olid osakonnad Tallinnas ja Viljandis ning vene osakonnad Tallinnas ja linna tööliserajoonis Koplis ning kelle ridadesse kuulus umbes 200 liiget. Ühingut juhtisid ametiühinguaktivistid A. Aben, N. Ruus ja O. Pärn, liikmeiks olid teiste hulgas ka H. Arbon, S. Generalov, E. Kadakas, J. Lauristin, O. Lauristin, A. Pirson, N. Andresen, A. Päss, J. Tellmann, N. Tihhanova. «Idee» tegeles marksistlike ideede levitamise ja selgitas töölistele poliitilise võitluse vajadust. 1938.—1940. aastal iseloomustavad ühingu loengulist tööd niisugused teemad nagu «Idealism ja materialism», «NSV Liidu kirjandus», «Usaldusmeeste ja ametiühingute juhatuste ülesanded», «Ametiühingute kasvatuslik töö» jne. Kultuuriühing «Idee» oli omalaadseks ametiühingukaadri kasvatamise kooliks.⁶⁹

1939. aasta lõpul pidas Balti Puuvillavabriku Tööliste Haridusselts

⁶⁴ ORRKA, f. 949, nim. 1, s.-ü. 132, l. 271; vt. ka 1940. aasta sotsialistlik revolutsioon Eestis, lk. 50—52.

⁶⁵ ORRKA, f. 852, nim. 1, s.-ü. 2308, l. 5.

⁶⁶ ORRKA, f. 3282, nim. 1, s.-ü. 1, l. 6, 26, 30, 41 ja 42; vt. ka 1940. aasta sotsialistlik revolutsioon Eestis, lk. 110—112; В. Гусарова, В. Маамяги, А. Матсулевич, О революционной ситуации в Эстонии накануне восстановления советской власти в 1940 г., lk. 18—20.

⁶⁷ ORRKA, f. 852, nim. 1, s.-ü. 2312, l. 1, 9—11, 14, 15, 18, 46 ja 47; vt. ka 1940. aasta sotsialistlik revolutsioon Eestis, lk. 57 ja 58; В. Гусарова, В. Маамяги, А. Матсулевич, О революционной ситуации в Эстонии накануне восстановления советской власти в 1940 г., lk. 8 ja 9.

⁶⁸ ORRKA, f. 949, nim. 1, s.-ü. 123, l. 535—539; vt. ka A. Raadik, Eesti kodanuse poliitika vähemusrahvuste suhtes. «Eesti Kommunist» 1955, nr. 7, lk. 39.

⁶⁹ ORRKA, f. 949, nim. 1, s.-ü. 138, l. 179, 185, 186, 188, 190, 193, 220, 222, 223, 229, 241, 260—264 ja 278; 1940. aasta sotsialistlik revolutsioon Eestis, lk. 107 ja 108; В. Гусарова, В. Маамяги, А. Матсулевич, О революционной ситуации в Эстонии накануне восстановления советской власти в 1940 г., lk. 17 ja 18; A. Raadik, Eesti kodanuse poliitika vähemusrahvuste suhtes, lk. 39.

otsustavat võitlust vabriku töölisnõukogu vastu, kes oli Tööliskoja mõju all. Vabriku haigekassa valimistel viis selts läbi oma poolehoidjad.⁷⁰

Tuginedes ametiühinguaktivistidele pidas EKP nende organisatsioonide kaudu kontakti töölistega ja progressiivse intelligentsiga, kasvas ametiühingukaadrit, organiseeris nende juures illegaalseid marksistlikke ringe ja tegi töörahva hulgas ulatuslikku selgitustööd.

1938.—1940. aastal suurenes ametiühingute juhtiv osa töölisliikumises. VI, VII ja VIII töölisvanemate, Tööliskoja valijameeste ja ametiühingute esindajate konverentsil, mis toimusid 1938.—1940. aastal, esitati majanduslikke nõudmisi, millede eesmärgiks oli tööliste olukorra parandamine. 1938. aastal toimus kuus streiki, millest osa võttis 1593 töolist, ja 27 töötüli 11 697 töölise osavõtul (arvestatud pole Tallinna sadamatöölisi).⁷¹ Töötülide ajal organiseerisid ametiühingud kampaania võitluseks töötasu tõstmise eest ja saatsid valitsusorganitele proteste, milledes nõuti fašistliku «Töötülide lahendamise seaduse» tühistamist. 1938. aasta augustis-septembris esinesid Tallinna tekstiilitöölise ametiühingu usaldusmehed ja töölisvanemad, Pärnu ja Sindi ametiühingute esindajad, põlevkivibasseini töölisvanemate konverents, toidu- ja maitseainete tööstuse tööliste ametiühing ja paljud teised nõudmisega, et ametiühingutele antaks õigus töölisi esindada ning kehtestataks streigivabadus.⁷² Ametiühingutele tööliste esindamise õiguse andmise eest toimuv kampaania ja töötülide lahendamise seaduse tühistamise nõue sisaldasid tegelikult ka streigivabaduse nõude.

Tänu ametiühingute mõju kasvamisele tööliskonnas suurenes ka töötülide arv, tõustes 1939. aastal 34-le; kokku võttis neist osa 15 816 töolist.⁷³

1939. aasta märtsis-aprillis alustasid ametiühingud võitlust 8-tunnilise tööpäeva kaitseks, sest sama aasta veebruaris oli Käsitöökoda esitanud valitsusele ettepaneku pikendada seadusandlikul teel tööpäeva kuni kümnele tunnile. Tööpäeva pikendamise katsele astusid ühise rindena vastu peaaegu kõik ametiühingud ja ettevõtete töölised.⁷⁴ Nende üksmeelse vastupanu tõttu nurjuski valitsusringkondade kõnesolev katse.

1939. aasta lõpul nõudis terve rida ametiühinguid ettevõtjatega kollektiivlepingute sõlmimist. Eriti laia ulatuse võttis see kampaania 1940. aasta algusest peale. Samal ajal jätkasid ametiühingud võitlust töötasu tõstmise eest, esinedes ühes või teises tööstusharus ühise rindena. Nii näiteks organiseeris 1940. aasta mais Tallinna metallitöölise ametiühing ülelinnalise kampaania töötasu tõstmise nõudmiseks.⁷⁵ Kõik see aitas kaasa töölisklassi ridade tihedamaks liitumiseks.

1939. aasta septembris sõlmisid Nõukogude Liidu ja kodanliku Eesti valitsus vastastikuse abistamise pakti. See äratas laialdast vastukõla tööliste, talupoegade ja progressiivse intelligentsi hulgas. Valitsusvõimudele saadetud märgukirjades lisandus nüüd tööliste majandusliku olukorra parandamise nõudmisele ka nõue, et tehtaks kõik Nõukogude Liiduga sõbralike suhete loomiseks.

4. oktoobril 1939 pöördusid ametiühinguaktivistid presidendi poole märgukirjaga, milles nõuti 1) ametiühingute seaduse tühistamist, ametiühingute ümberkujundamise seismapanemist ja siin vajalikuks osutuvate

⁷⁰ ORRKA, f. 949, nim. 1, s.-ü. 146, l. 62 ja 63.

⁷¹ «Eesti Statistika» 1939, nr. 209(4), lk. 186; Sealsamas, 1940, nr. 221(4), lk. 205.

⁷² ORRKA, f. 50, nim. 1, s.-ü. 2583, l. 332; f. 969, nim. 1, s.-ü. 323, l. 140; f. 994, nim. 1, s.-ü. 36, l. 221 ja 230.

⁷³ «Eesti Statistika» 1940, nr. 221(4), lk. 205.

⁷⁴ ORRKA, f. 2511, nim. 1, s.-ü. 4, l. 8, 21, 39, 41 ja 57.

⁷⁵ ORRKA, f. 3841, nim. 1, s.-ü. 6, l. 38.

ümberkorralduste ametiühingute endi asjaks jätmist, 2) ametiühingute kongressi kokkukutsumist ja uue Keskliidu juhatuse valimist, 3) kaevandustööliste ametiühingu sulgemise otsuse tühistamist⁷⁶ ning maa-
töölisele oma ühingu loomise luba, 4) töötülide puhul ametiühingutele
töölise esindamise õiguse andmist ja 5) lõpu tegemist töölisliikumise
tegelaste väljasaatmisele. Nõuti demokraatlike vabaduste kehtestamist.⁷⁷
Nõukogude Liiduga sõlmitud pakti kohta öeldi märgukirjas: «Eesti töölis-
kond tervitab rõõmuga Eesti ja Nõukogude Liidu vahel sõlmitud vas-
tastikuse abistamise pakti ja loodab, et sellele järgneb mõlema rahva ja
riigi lähenemine veelgi suuremal määral. Usume, et pakt kõrvaldab
agressiooni ohu Eesti rannikule ja tagab seega nii Eesti kui ka Nõu-
kogude Liidu rahvastele rahuliku arenemise võimalused.»⁷⁸ Märgukirjale
kirjutasid alla peaaegu kõigi Eesti suuremate ametiühingute esindajad.
Sisuliselt väljendus juba selles märgukirjas töörahva tahe kukutada
võimul olev valitsus.

4. oktoobril 1939 esitasid Tartu intelligentsi esindajad presidendile
märgukirja, milles avaldati rahulolematust valitsuse tegevuse suhtes ning
öeldi lõppkokkuvõttena: «Otsustades aga praeguse valitsuse senise tege-
vuse järgi, ei suuda meie uskuda, et praegune valitsus oleks võimeline
ja tahteline teostama rahvahulkade huvidele vastavat sise- ja välis-
poliitikat. Seepärast peame vajalikuks kõige kiiremas korras praeguse
valitsuse asendamist uuega.»⁷⁹

9. oktoobril 1939 võttis Tallinna töölis-esindajate ülelinnaline koosolek
vastu resolutsioonid, milledes nõuti tööliste majandusliku olukorra
parandamist, ametiühingute kongressi kokkukutsumist, tööliste ameti-
ühingute ümberkorraldamise õiguse andmist ja kaevandustöölise ühingu
sulgemise otsuse tühistamist. Ühes resolutsioonis öeldi: «Tallinna töö-
lisvanemad ja ametiühingute esindajad konstateerivad, et Tallinna töö-
liskond on suurimas häämeeles vastu võtnud teated Eesti ja NSV Liidu
vahel laiaulatusliku kaubanduslepingu ja vastastikuse abistamispakti
sõlmimisest... Eesti töölikond on tundnud alati suurt sümpaatiat
NSV Liidu töölikonnale, kuid eesti töölikonnal ei ole surve tõttu olnud
võimalik seni neid omi seisukohti avalikkusele teatavaks teha.»⁸⁰ See
koosolek oli ametiühingute uueks võiduks ja fašistlikule terrorile vaata-
mata demonstreeris revolutsioonilise meeoleolu tõusu.

19. oktoobril 1939 pöördusid juhtivad ametiühingute tegelased märgu-
kirjaga peaministri poole ja nõudsid ametiühingute seaduse ja kaevan-
dustöölise ning maatöölise ametiühingute sulgemise otsuse tühista-
mist, töölisliikumise tegelaste väljasaatmise lõpetamist ja demokraat-
likke vabadusi.⁸¹

Et teha lõpp Nõukogude Liidu vastu suunatud vaenulikule kampaaniale ja veel kord demonstreerida töörahva hulkade suhtumist vastas-
tikuse abistamise paktisse, alustati 1939. aasta oktoobris Riigivolikogu
Töötava Rahva Ühtlusrühma algatusel peaministrile esitatavale märgu-

⁷⁶ Kaevandustöölise ametiühing oli suletud poliitilise tegevuse pärast siseministri
otsusega 14. septembril 1939. — ORRKA, f. 852, nim. 1, s.-ü. 1490, l. 1.

⁷⁷ ORRKA, f. 1989, nim. 1, s.-ü. 20, l. 6.

⁷⁸ 1940. aasta sotsialistlik revolutsioon Eestis, lk. 64; В. Гусарова, В. Маа-
мьяги, А. Матсулевич, О революционной ситуации в Эстонии накануне восста-
новления советской власти в 1940 г., lk. 10.

⁷⁹ ORRKA, f. 1989, nim. 1, s.-ü. 20, l. 8.

⁸⁰ 1940. aasta sotsialistlik revolutsioon Eestis, lk. 65—69; В. Гусарова, В. Маа-
мьяги, А. Матсулевич, О революционной ситуации в Эстонии накануне восста-
новления советской власти в 1940 г., lk. 10 ja 11.

⁸¹ 1940. aasta sotsialistlik revolutsioon Eestis, lk. 71—73; В. Гусарова,
В. Маамьяги, А. Матсулевич, О революционной ситуации в Эстонии накануне
восстановления советской власти в 1940 г., lk. 13 ja 14.

kirjale allkirjade kogumise kampaaniat.⁸² Tegelikku allkirjade kogumist märgukirjale juhtis kontaktkomisjon P. Uusmani kaudu.⁸³ Komisjoni liikmed koostasid märgukirja teksti ja andsid selle pärast paljundamist ettevõtetesse allkirjade kogumiseks. Sellega tegelesid peamiselt ametiühingud ja töölisanemad. Märgukirjas avaldati protesti valitsuse poliitika vastu ning nõuti Nõukogude Liiduga sõbralike vahelkordade loomist, kaitseseisukorra lõpetamist, olemasolevate seaduste muutmist, demokraatlike vabaduste kehtestamist ja tööliste majandusliku olukorra parandamist.⁸⁴ Valitsus vastas allkirjade kogujate väljasaatmisega, kellele kaitses astus välja töötava Rahva Ühtlusrühm, esitades 16. oktoobril 1939 peaministrile märgukirja, milles protesteeriti märgukirjale allkirju kogunud ja allakirjutanud isikute tagakiusamise vastu.⁸⁵ Seegi märgukirja kampaania aitas kaasa tööliklassi ühtsuse tugevnemisele. Esinedes EKP juhtimisel tööliste huvisid kaitsvate konkreetsete nõudmistega, koondasid ametiühingud jõude fašismi kukutamiseks.

Tuginedes ametiühingutele saavutas EKP kohalike omavalitsuste valimisel tõsist edu. Tallinnas valiti linnavolikogusse E. Kadakas, H. Liiva jt. ühisrinde kandidaadid, Tartus sai kõige enam häält K. Jalak. Täiendavatel valimistel pääses Riigivolikogusse V. Jaanus.⁸⁶

1940. aasta aprillikuust peale suunas EKP töörahva fašistliku diktatuuri kukutamisele. Aprillis toimunud EKP konverentsil kuulati ära aruanne poliitilisest olukorrast ja partei lähematest ülesannetest. Oma aruandes organisatsioonilistest ülesannetest kriipsutas J. Lauristin alla vajadust teha parteitööd legaalses organisatsioonides, eelkõige ametiühingutes. Läkituses «Kogu Eesti rahvale!» analüüsis EKP sisepoliitilist ja rahvusvahelist olukorda ning märkis, et fašistliku valitsuse kukutamiseks on olemas kõik võimalused.⁸⁷ Peale aprillikonverentsi toimusid arvukad ametiühingute koosolekud, mis mobiliseerisid töörahvast selle põhilise ülesande täitmisele. 1940. aasta juunis tõusiski Eesti töörahvas EKP juhtimisel ja ametiühingute aktiivsel osavõtul üles vihatud fašistliku diktatuuri vastu ning kukutas selle.

*

Võime kokkuvõetult märkida, et fašistliku diktatuuri aastail ei suutnud EKP mitte ainult ära hoida ametiühingute fašiseerimist, vaid muutis nad ka siduvaks lüliks partei ja tööliklassi vahel. Fašismi võimutsemise aastail võitlesid ametiühingud tööliklassi ühtsuse eest, astusid fašismi vastu välja kõikidel ühiskondliku elu aladel, võtsid osa tähtsamatest poliitilistest kampaaniatest, mida organiseeris ühisrinne, kaitsesid iga päev töörahva elulisi huvisid, võtsid enda poole enamiku töölisvanemaist, kasutasid kultuurhariduslikke liite ja ühinguid selgitustöö tegeviseks elanikkonnas ning kasvasid kaadrit. Võitluse kestel tugevnesid ametiühingud ja muutusid kaalukaiks võitlusorganisatsioonideks, kes etendasid suurt osa nõukogude korra taastamisel Eestis.

*Eesti NSV Teaduste Akadeemia
Ajaloos Instituut*

Saabus toimetusse
27. III 1961

⁸² ORRKA, f. 1989, nim. 1, s.-ü. 20, l. 14.

⁸³ Sealsamas, l. 32.

⁸⁴ 1940. aasta sotsialistlik revolutsioon Eestis, lk. 76 ja 77; В. Гусарова, В. Маамяги, А. Матсулевич, О революционной ситуации в Эстонии накануне восстановления советской власти в 1940 г., lk. 15.

⁸⁵ 1940. aasta sotsialistlik revolutsioon Eestis, lk. 80 ja 81.

⁸⁶ S. Kutsar-Zabrodskaja, Eestimaa Kommunistlik Partei 1940. aasta revolutsioonis, lk. 77, 78 ja 80.

⁸⁷ 1940. aasta sotsialistlik revolutsioon Eestis, lk. 117—122; В. Гусарова, В. Маамяги, А. Матсулевич, О революционной ситуации в Эстонии накануне восстановления советской власти в 1940 г., lk. 24—28.

БОРЬБА ПРОФСОЮЗОВ ЭСТОНИИ ПРОТИВ ФАШИСТСКОЙ ДИКТАТУРЫ (1934—1940 г.)

В. Бойков

Резюме

В начале 30-х годов в Эстонии между партией вапсов, являвшейся агентурой германского империализма, и лидерами крупной торгово-промышленной буржуазии во главе с Пятсом, ориентировавшимися на английский капитализм, развернулась ожесточенная борьба за переход к фашистской диктатуре. В марте 1934 г. клика Пятса-Лайдонера, опередив своих конкурентов, совершила фашистский переворот, арестовала главарей вапсов и закрыла их организации. Как показал дальнейший ход событий, острое этого государственного переворота фактически было направлено против трудящихся. В то время как клика Пятса-Лайдонера и вапсы вскоре нашли общий язык, а буржуазная оппозиция и правые социалисты предложили свои услуги создателям «твердого режима» и «состояния безмолвия», правительство издавало все новые постановления, резко ограничивавшие и без того урезанные демократические свободы, и приступило к фашизации общественной жизни. Особенно чувствительные удары были нанесены по рабочему движению и его руководителям, которые ясно видели антинародные стремления Пятса-Лайдонера и встали на путь непримиримой борьбы с фашизмом. Значительную роль в этой борьбе сыграли эстонские профсоюзы, работавшие под руководством Коммунистической партии Эстонии.

Несмотря на трудные условия работы в подполье, КПЭ сумела изгнать из профсоюзов лидеров правых социалистов, стремившихся подчинить деятельность союзов интересам правительства, и сделала все необходимое для ликвидации сектантских взглядов и раздробленности в профсоюзах с тем, чтобы превратить их в подлинные боевые организации трудящихся. Партия стремилась использовать профсоюзы для сочетания нелегальной работы с легальной.

Конференция КПЭ, состоявшаяся в августе 1934 г., осудила сектантскую деятельность левых профсоюзов. Для улучшения работы в реформистские профсоюзные организации были направлены коммунисты и революционные рабочие. КПЭ подписала соглашение о создании Единого фронта с левыми социалистами из Марксистского объединения трудящихся, под влиянием которых находилось около трети членов профсоюзов. Это дало возможности для сочетания нелегальной работы с легальной и для борьбы за единство профсоюзов. На съезде профсоюзов, состоявшемся в мае 1935 г., реформистские профсоюзные вожди потерпели поражение.

Седьмой конгресс Коммунистического Интернационала, проходивший в июле—августе 1935 г., разработал тактические основы Единого фронта рабочего класса и антифашистского народного фронта. Коммунистической партии Эстонии, опираясь на решения конгресса, удалось преодолеть сопротивление левых профсоюзов, выступивших против профсоюзного единства. Центр тяжести в борьбе за консолидацию рабочего класса был перенесен в реформистские профсоюзы. В январе 1936 г. представители Центрального Комитета КПЭ и Марксистского объединения трудящихся отказались от поддержки левых профсоюзов. В соответствии с положениями Единого фронта в профсоюзы могли вступать все рабочие, независимо от их политических убеждений. Профсоюзы занимались политико-разъяснительной работой среди трудящихся, выступали против так называемого народного опроса, состоявшегося в феврале 1936 г., привлекали на свою сторону рабочих старост и руководили стачечной борьбой. Борьба профсоюзов за Единый фронт рабочего класса привела к значительному росту их численного состава.

Стремясь подавить растущее профсоюзное движение, клика Пятса-Лайдонера прибегла к террору. В 1936 г. правительство устранило правления Центрального союза рабочих союзов и профсоюза текстильщиков, заменив их своими ставленниками. Профсоюзы выразили резкий протест против произвола властей и подвергли новые правления бойкоту. Для того чтобы парализовать революционную деятельность профсоюзов и разгромить их, правительство приступило к созданию подчиненной государственной власти Рабочей палаты. Исходя из новой обстановки, профсоюзы перенесли руководство работой в местные организации и активизировали борьбу за созыв съезда профсоюзов. Широкие слои трудящихся масс Эстонии, сначала несколько обманутые звонкими фразами клики Пятса-Лайдонера о «защите демократии», вскоре убедились, что только КПЭ и левые социалисты являются подлинными защитниками их интересов. К 1937 г. под влиянием последних находились уже все крупнейшие профсоюзы. В 1938—1939 гг. в Эстонии появились признаки нового революционного подъема.

В мае 1938 г. были амнистированы политзаключенные-коммунисты, которые в своей дальнейшей работе опирались на профсоюзы. Осенью 1939 г. нелегальное бюро КПЭ образовало для руководства профсоюзным движением Контактную комиссию.

В 1938—1940 гг. под влиянием профсоюзов оживилась деятельность рабочих старост и культурно-просветительных обществ. В ожесточенной борьбе против Рабочей палаты и попыток правительства фашизировать профсоюзы росла руководящая роль профсоюзов в рабочем движении и усиливались революционные настроения рабочего класса.

В сентябре 1939 г. был подписан пакт о взаимопомощи и ненападении между Советским Союзом и Эстонией. Заключение пакта встретило активную поддержку эстонских трудящихся. Однако буржуазное правительство и не думало честно выполнять взятые обязательства и удовлетворять требования рабочего класса Эстонии. Это вызвало глубокое недовольство трудящихся, которое нашло отражение и в петиционной кампании, происходившей в октябре—декабре 1939 г. В петициях, направляемых в правительственные органы, выражался резкий протест против политического курса правительства, содержались требования установления дружбы с Советским Союзом, изменения существующих законов, предоставления демократических свобод и улучшения экономического положения трудящихся.

В апреле 1940 г. КПЭ нацелила трудящихся на свержение фашистской диктатуры. Под ее руководством и при активном участии профсоюзов в июне того же года трудовой народ Эстонии сверг фашистское правительство.

В годы фашистской диктатуры КПЭ превратила профсоюзы в связующее звено между партией и рабочим классом, мобилизовала через них трудящихся на борьбу с фашизмом, подготовила пути к победе социалистической революции в Эстонии.

*Институт истории
Академии наук Эстонской ССР*

Поступила в редакцию
27. III 1961

DER KAMPF DER ESTNISCHEN GEWERKSCHAFTEN GEGEN DIE FASCHISTISCHE DIKTATUR (1934—1940)

W. Boikov

Zusammenfassung

Am Anfang der dreissiger Jahre spielte sich in Estland zwischen der Partei der Wapsen, die eine Agentur des deutschen Imperialismus darstellte, und den auf den britischen Kapitalismus eingestellten Führern der kommerziellen und industriellen Grossbourgeoisie mit Päts an der Spitze ein erbitterter Kampf um den Übergang zur faschistischen Diktatur ab. Im März 1934 überbot die Clique Päts-Laidoner ihre Konkurrenten, indem sie einen faschistischen Umsturz zustande brachte, die Hauptmacher der Wapsen verhaftete und ihre Organisationen schloss. Der weitere Verlauf der Ereignisse zeigte, dass die Spitze dieses Umsturzes tatsächlich gegen die Werktätigen gerichtet war. Während die Clique Päts-Laidoner recht bald eine mit den Wapsen gemeinsame Sprache fand, die bürgerliche Opposition und die Sozialisten der Rechte aber den Erschaffern eines «festen Regimes» und eines Zustandes «absoluten Stillschweigens» ihre Dienste anboten, wurden von der Regierung immerfort neue Verordnungen erlassen, welche die ohnedies knappen demokratischen Freiheiten noch mehr einschränkten und die Faschisierung des öffentlichen Lebens anstrebten. Besonders scharf hatte es die Regierung auf die Arbeiterbewegung und deren Leiter abgesehen, da diese die volksfeindlichen Pläne der Clique Päts-Laidoner klar durchschaut und den Weg eines unversöhnlichen Kampfes gegen den Faschismus betreten hatten. In diesem Kampf spielten die von der Kommunistischen Partei Estlands geleiteten estnischen Gewerkschaften eine wichtige Rolle.

Trotz der schweren Bedingungen der illegalen Arbeit vermochte es die KPE, die Vertreter der rechten Sozialisten aus den Gewerkschaften zu verdrängen, als sie die Tätigkeit der Organisation dem Regierungsinteresse unterzuordnen suchten. Auch tat die KPE alles Nötige, das Sektierertum innerhalb der Gewerkschaften zu beseitigen und dieselben in wahre Kampforganisationen der Werktätigen zu verwandeln. Die Partei bemühte sich, durch die Vermittlung der Gewerkschaften die illegale Tätigkeit mit der legalen zu verknüpfen.

Die im August 1934 stattgefundene Konferenz der KPE verurteilte die eigenbrötlichen Auffassungen der linken Gewerkschaften. Zur Besserung der Arbeit wurden Kommunisten und revolutionäre Arbeiter in die reformistischen Gewerkschaften eingereiht. Die KPE unterzeichnete ein Abkommen zur Bildung einer Einheitsfront mit den linken Sozialisten aus der marxistischen Vereinigung der Werktätigen, unter deren Einfluss sich etwa ein Drittel aller Gewerkschaftsmitglieder befand. Dadurch

wurde es möglich, die illegale Arbeit mit der legalen zu verbinden und den Kampf um die Einheit der Gewerkschaften aufzunehmen. Auf dem Gewerkschaftskongress im Mai 1935 erlitten die reformistischen Gewerkschaftsführer eine Niederlage.

Der 7. Kongress der Kommunistischen Internationale (Juli-August 1935) arbeitete die taktischen Grundlagen der Einheitsfront der Arbeiterklasse und der antifaschistischen Volksfront aus. Die Beschlüsse des Kongresses halfen der Kommunistischen Partei Estlands, den Widerstand der linken Gewerkschaften zu überwinden, die gegen die Einheit der Gewerkschaftsbewegung Stellung nahmen. Der Schwerpunkt des Kampfes um die Konsolidation der Arbeiterklasse wurde in die reformistischen Gewerkschaften verlegt. Im Januar 1936 verzichteten die Vertreter des Zentralkomitees der KPE und der marxistischen Vereinigung der Werktätigen auf die Unterstützung der linken Gewerkschaften. Den Bestimmungen der Einheitsfront gemäss konnten alle Arbeiter, ihrer politischen Überzeugung ungeachtet, Gewerkschaftsmitglieder werden. Die Gewerkschaften betrieben politische Aufklärungsarbeit unter den Werktätigen; im Februar 1936 traten sie gegen die sogenannte «Volksbefragung» auf; sie leiteten den Streikkampf und suchten, die Arbeiterältesten auf ihre Seite zu bringen. Der Kampf der Gewerkschaften um die Einheitsfront der Arbeiterklasse führte zu einem bedeutenden Anwachsen der Zahl der Organisationsmitglieder.

In ihrem Bestreben, die immer reger werdende Gewerkschaftsbewegung zu unterdrücken, griff die Clique Päts-Laidoner zu terroristischen Massnahmen. In 1936 besetzte die Regierung die Verwaltungen des Arbeiterzentralverbandes und der Textilarbeitergewerkschaft; an ihre Stelle wurden Kreaturen der herrschenden Clique gesetzt. Die Gewerkschaften protestierten energisch gegen diese Willkür der Mächte und belegten die neuen Verwaltungen mit Boykott. Mit der Absicht, die revolutionäre Tätigkeit der Gewerkschaften lahmzulegen und zu erledigen, ging die Regierung an die Erschaffung einer der Regierungsgewalt untergeordneten Arbeiterkammer. Die neue Lage in Betracht ziehend übertrugen die Gewerkschaften die Leitung ihrer Arbeit in die Lokalorganisationen und setzten eine Kampagne zur Einberufung eines Gewerkschaftskongresses in Gang. Die estnischen Werktätigen, die sich von den leeren Phrasen der Clique Päts-Laidoner über die «Wahrung der Demokratie» zu allererst hatten einermassen täuschen lassen, überzeugten sich bald, dass nur die KPE und die linken Sozialisten die wirklichen Beschirmer ihrer Interessen waren. Im Jahre 1937 befanden sich bereits alle grösseren Gewerkschaften unter dem Einfluss der Kommunisten und der linken Sozialisten.

In den Jahren 1938—1939 machten sich in Estland Anzeichen eines neuen revolutionären Aufschwunges bemerkbar.

Die im Mai 1938 amnestierten politischen Gefangenen — Kommunisten — stützten sich in ihrer weiteren Tätigkeit auf die Gewerkschaften. Das für die Leitung der Gewerkschaftsbewegung erschaffene illegale Büro der KPE bildete im Herbst 1939 einen Kontaktausschuss. In der Periode 1938—1940 wurde die Tätigkeit der Kultur-Aufklärungsorganisationen und der Arbeiterältesten unter dem Einfluss der Gewerkschaften bedeutend lebhafter. In den Verhältnissen eines erbitterten Kampfes gegen die Arbeiterkammer und gegen die Versuche der Regierung, die Gewerkschaften zu faschisieren, gewannen die letzteren in der Arbeiterbewegung immer mehr an Bedeutung, während die revolutionäre Einstellung der Arbeiterklasse gleichzeitig immer ausgeprägter wurde.

Im September 1939 unterzeichneten die UdSSR und Estland einen gegenseitigen Nichtangriffs- und Hilfeleistungsvertrag. Dieser Schritt wurde von den estnischen Werktätigen aktiv unterstützt. Die estnische Bourgeoisregierung beabsichtigte aber nicht, den aus dem Vertrag erwachsenden Verpflichtungen ehrlich nachzukommen und so dem Willen der Arbeiterklasse Estlands Genüge zu tun. Die dadurch hervorgerufene tiefe Entrüstung der Werktätigen kam unter anderem in der Bittschriftkampagne (Oktober-Dezember 1939) zum Ausdruck. Die Bittschriften, an die Regierungsorgane gerichtet, enthielten Worte des Protestes gegen die politische Linie der Regierung; sie forderten Freundschaft mit der Sowjetunion, die Abänderung geltender Gesetze, die Gewährleistung demokratischer Freiheiten und die Besserung der wirtschaftlichen Lage der Werktätigen.

Im April 1940 setzte die KPE den Werktätigen den Sturz der faschistischen Diktatur zum Ziel. Erreicht wurde dies Ziel im Juni desselben Jahres, als das Arbeitsvolk Estlands, von der KPE geleitet, unter aktiver Mitwirkung der Gewerkschaften die faschistische Regierung stürzte.

In den Jahren der faschistischen Diktatur hatte die KPE die Gewerkschaften in ein Bindeglied zwischen der Partei und der Arbeiterklasse verwandelt. Durch die Vermittlung der Gewerkschaften hatte sie die Werktätigen zum Kampf gegen den Faschismus mobilisiert und so einer siegreichen sozialistischen Revolution in Estland den Weg geebnet.